

АРТЫСТ, ПАЭТ, ПЕРАКЛАДЧЫК – ПЯТРО ЛАМАН

Вялікі творчы шлях за плячыма ў вядучага майстра коласаўскай сцэны, уладальніка медаля Францыска Скарыны Пятра Аляксандравіча Ламана. Больш за 130 сыграных роляў! А яшчэ Пятро Аляксандравіч вядомы як паэт, перакладчык. Ён выдаў тры паэтычныя зборнікі, адзін прэзаічны. Пераклаў дзясяткі п'ес, па якіх створаны спектаклі як у родным Коласаўскім, так і ў Беларускам тэатры «Лялька». Сярод іх — «Квартэт» Р. Харвуда, «Пахавайце мяне за плінтусам» П. Санаева, «Да трэціх пеўняў» В. Шукшына... Зусім нядаўна закончыў пераклад інсцэніроўкі паэмы «Васіль Цёркін» А. Твардоўскага на беларускую мову. 11 ліпеня Пятро Ламан адзначыў 75-годдзе.

Пятро Ламан у ролі Несцеркі.

«Хросны бацька» — Янка Брыль

Увогуле, яму з дзяцінства пашанцавала. Бо нарадзіўся ў такіх мясцінах, якія спрыялі творчаму развіццю асобы. Родная вёска Маласенцы Карэліцкага раёна Гродзенскай вобласці зусім непадалёк ад Мірскага замка. А яшчэ за пяць кіламетраў ад яе — Загор'е, радзіма народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля. Хоць той жыў у Мінску, але часцяком заязджаў да роднага брата Мішы, чый дом быў па суседстве з хатай Ламанаў. Прыязджаў працаваць. Калі гаварыць па сутнасці, то Янка Брыль стаў хросным бацькам Пятра ў літаратуры.

Пісаць вершы ён пачаў у тэатральна-мастацкім інстытуце. Хадзіў у літаб'яднанне пры газеце «Чырвоная змена», якім кіраваў вядомы паэт Валянцін Лукша. Ужо ў хлопца было некалькі падборак у «Чырвонцы», калі Лукша прапанаваў: «У цябе ж зямляк ёсць — Янка Брыль. Хай ён табе ў добрым выданні зробіць публікацыю. Вершы ў цябе неблагія». Пятро так і зрабіў, пазваніў славутаму земляку. Народны пісьменнік запрасіў яго да сябе ў госці. Малады паэт перапісаў усё найлепшае, што толькі было, у асобны сшытак. Брыль

пачытаў, пагаварыў з Пятром. Сшытак сабе пакінуў. Праз некаторы час перадаў вершы Міколу Аўрамчыку, загадчыку аддзела паззі часопіса «Маладосць». І толькі праз паўгода Пятро атрымлівае паштоўку з запрашэннем прыйсці ў рэдакцыю. А яшчэ праз нейкі час у «Маладосці» з'явіліся вершы Пятра Ламана. Дарэчы, вакол аднаго з іх потым у перыёдыцы разгарнулася цэлая дыскусія. Камусьці не спадабалася параўнанне механізатара з богам і Праметэем. За пачаткоўца тады заступіўся Рыгор Барадулін: «Вы паглядзіце, які верш, вобразна як напісана». Пазней, калі ўжо набіралася вершаў на цэлую кніжку, ізноў прыйшоў па дапамогу да Брыля. Ізноў зямляк дапамог, асабіста звярнуўся ў выдавецтва «Мастацкая літаратура». На гэтым сяброўскія кантакты Пятра з Брылём не супыніліся. Калі стаў акцёрам-коласаўцам, у адпачынак прыязджаў да сябе на радзіму і абавязкова трапляў на дзень нараджэння славутага праяіка. І неяк пісьменнік звярнуўся да яго з пытаннем: «Пятро, а ты прозу не спрабаваў пісаць?» Неўзабаве ўзнікла задума першай аповесці «Купалінка», якая пазней выйшла ў «Маладосці», а пасля і ў праяічным зборніку «Астравы».

Першы выхад на сцэну. Стасункі з «Несцеркам»

На выпускным курсе перад размеркаваннем Пятро Ламан атрымаў запрашэнні ад трох тэатраў — Брэсцкага, Магілёўскага і Коласаўскага. Праўда, з Віцебска, у адрозненне ад іншых гарадоў, у інстытут прыехаў сам галоўны рэжысёр Сямён Казіміроўскі і пачаў настойліва ўгаворваць Ламана: «Вы ж падумайце, у нас тэатр дзяржаўны, больш высокі па статусе, а там абласныя.

Да таго ж нам вельмі патрэбна моладзь, а вы — малады герой. Мы вам і кватэру зробім». І Пятро Аляксандравіч прыехаў у Віцебск, у Коласаўскі тэатр, з якім звязаў усё астатняе жыццё.

Ён добра памятае свой першы выхад на сцэну — быў у масоўцы ў славым спектаклі «Несцерка». Якія звездаў эмоцыі, пачуцці? Памятае: было вельмі радасна, што працуе ў такім спектаклі.

І тут ён зразумеў, што трапіў менавіта ў той тэатр, які яму патрэбен. Між тым масоўка адыграла і пайшла па грымёрках, а малады артыст Пятро Ламан глядзеў увесь спектакль. І так было на кожным паказе. Пакуль не запомніў увесь тэкст, ролі ўсіх выканаўцаў. І гэта яму хутка спатрэбілася.

Ролю Юрася іграў Аляксандр Кацельнікаў, які часта скардзіўся, магчыма, і беспадстаўна, на сваё здароўе. Тут павінен быў адбыцца выезд з «Несцеркам» у Наваполацк. І ўжо па дарозе артыст пачаў ныць. Фёдар Шмакаў слухаў гэта і раптам скамандаваў шафёру: «Дзіма, стой!» Спытаў: «Ламан, ты тэкст ведаеш?» — «Ведаю». — «Аляксандр, выходзьце, ідзіце лячыцеся. А раптам з вамі што здарыцца ў дарозе? Нам адказваць». І фактычна без аніякіх рэпетыцый Ламан увайшоў у ролю Юрася. А Кацельнікаў больш яе не іграў, нават у пары.

А ўвогуле стасункі Пятра Ламана з «Несцеркам» ідуць праз усё жыццё. Хлопец у масоўцы, потым Юрась, якога акцёр іграў аж да пяцідзесяці гадоў, Мацей і, нарэшце, сам галоўны герой — Несцерка. Адночы нават сыграў Шкаляра, бо адзін з артыстаў пераблытаў час паказу і трэба было выратаваць сітуацыю. Прычым нават сам Шмакаў не заўважыў «падмены». Дарэчы, цяпер у спектаклі гучыць некалькі рэплік, якія сам Ламан і прыдумаў, бо схільны да імправізацыі. А потым яны былі замацаваны рэжысёрамі аднаўлення.

Побач з настаўнікамі

Пятро Ламан найперш называе Уладзіміра Маланкіна, кіраўніка курса ў тэатральна-мастацкім інстытуце. У яго была любімая фраза: «З чалавека зрабіць артыста не надта складана, а вось з артыста чалавека — вельмі няпроста». Ён выдатна вучыў прафесіі. Сярод яго вучняў былі Валерый Раеўскі, Барыс Луцэнка, Валерый Мазынскі, з артыстаў — Вольга Клебановіч, многія коласаўцы. Да таго ж Маланкін займаўся выхаваннем асобы. Застацца чалавекам у любых умовах, любых абставінах — вельмі цяжка, заўсёды казаў ён.

Але ж і ў коласаўскім тэатры было ў каго вучыцца. У той час (на пачатку 1970-х гадоў) у сіле былі народныя артысты — Анатоль Шэлег, Анатоль Трус, Фёдар Шмакаў. А потым педагагічнай работай з Пятром Ламанам займаўся Барыс Эрын, калі ставіў з ім інсцэніроўку аповесці «Не трывожся, мама!», дзе малады артыст сыграў сваю першую галоўную ролю — грузінскага хлопца Тэймураза Джакелі. Складаная работа — у тэксце ролі былі два вялікія маналогі. Першая дзея пачыналася з маналогу героя, калі ён едзе паступаць у інстытут, а другая, калі ідзе службыць у армію. І тут важна было ўсхваляваць гледача з самага пачатку.

Адзінае, што ратавала, — багаты і сакавіты грузінскі гумар. На кожным прагоне артыст глядзеў у вочы Эрыну і маналогі расказваў яму. А потым рэжысёр некуды знік з поля зроку акцёра... і нешта не пайшло. Эрын «вярнуўся» і пытае: «Ламан, што адбываецца?» — «Я вачэй вашых не бачу». І атрымаў адпавяданне: «Не, так не пойдзе. Асвойвайце ролю.

Я на кожным спектаклі сядзець не буду».

Раннія вобразы і творчая сталасць

З найлепшых ранніх вобразаў, створаных Пятром Ламанам, — Марцыян Ропат, завадатар паўстання гараджан са «Званоў Віцебска» У. Караткевіча; Міхась Дабрынеўскі з драмы А. Петрашкевіча «Трывога», які, абараняючы нявесту, забівае п'янага аднавяскоўца; бязродны музыка Скалнас з «Клеменса» К. Саі, што ўвасабляў сабой духоўнае багацце дзевяцібедаўцаў, якое яны прамыялі на сытае, ды рабскае жыццё. Дарэчы, у спектаклі, апрача вершаў Алеся Разанава і Уладзіміра Караткевіча, гучалі і радкі самога Пятра Ламана.

Пазней будуць вострадраматычныя ролі: Мікола і Афганец («Парог», «І быў дзень...» А. Дударова), Макіявелі («Мандрагора» Н. Макіявелі), Краўзэ («Тузы» У. Відмера), Радзівіл Руды («Чорная нявеста» А. Дударова), Янка Купала («Сон на кургане» Я. Купалы). Сярод апошніх — Дзед («Пахавайце мяне за плінтусам» П. Санаева), Ваўкалак з аднайменнага спектакля паводле Я. Баршчэўскага, Курбатаў з «Выбару» А. Дударова.

Сярод камедыяных, гратэскавых вобразаў варта прыгадаць яго Максіма Кутаса з «Жартаў» («Прымакі» Я. Купалы), Актаўё з «Дурнічкі» Лопэ дэ Вегі, Глова-старэйшага з «Вытанчанага падману» паводле «Гульцоў» М. Гогаля і асабліва Першага магільшчыка з «Гамлета» У. Шэкспіра.

Без сумневу, літаратурная творчасць дапамагала працы ў тэатры і наадварот, сцэнічныя вобразы, вопыт ужывання ў незнаёмую асобу ўзбагачалі яго як пісьменніка. Калі работы не хапала ці яна нечым не задавальняла, уратаўвалі паэзія, проза. Плён такога

Ўзаемадзеяння некалі выліўся ў монаспектакль «Радзіма душы», створаны на камернай сцэне і паказаны да 50-годдзя Пятра Аляксандравіча.

Спектакль складаўся з чатырох частак: маналогу пра сябе, аповеду пра бацьку і маці, легенды пра Каложскую царкву і ўласных вершаў юбіляра. У ім артыст і паэт кажа: «Чалавек нараджаецца двойчы. Цела — у мацярынскім улонні, а дзе і калі нараджаецца душа?» Спектакль узрушаў, бо артыст гаварыў з глядачом пра самае блізкае, самае кранальнае.

Быкаўскія героі

З героямі Васіля Быкава Пятро Ламан сустракаўся тройчы. У спектаклі «Пакахай мяне, салдацік!» Валерыя Маслюка сыграў ролю Скібіна, гэта была выключна эпізадычная работа. Больш важкі вобраз — камандзіра разведкі Бурава — ён стварае ў «Стрэле ў тумане», пастаўленым Міхасём Краснабаевым.

У апошняй прэм’еры тэатра — ваеннай драме «Сотнікаў» Пятро Ламан выконвае ролю Пятра Качана, старасты вёскі Лясіны, куды завіталі ў пошуках харчу для атрада галоўных героі — партызаны Сотнікаў і Рыбак. Фактычна ён становіцца адной з тых нявінных ахвяр, якім суджана загінуць. Наканаванасць лёсу, прымірэнне са страшнай, але немінучай неабходнасцю памерці, загінуць — адчуванне ўсяго гэтага перадае выканаўца ў вобразе старасты. У тым, як ён паводзіць сябе ў вязніцы, штосьці збліжае яго з Сотнікавым, такім, якім ён выведзены найперш у аповесці. Відаць, што жыццё пражыў сумленна, прыстойна, для яго галоўнае цяпер — не апаскудзіцца, не запэкацца, не стаць вылюдкам. І ў тым ён аказваецца маральна значна вышэйшым за Рыбака. Хрысціянскі пачатак, тыя асновы, што закладзены ў самой ментальнасці беларусаў, выдатна перадае майстар сцэны, пашыраючы межы вобраза, робячы яго сапраўды трагедыйным.

Знакавыя ролі апошніх гадоў

У спектаклі «Яшчэ раз пра каханне», пастаўленым Юрыем Пахомавым паводле шукшынскіх апавяданняў, Пятро Ламан іграе ролю старога паромшчыка Піліпа Цюрына (навелі «Восенню»). Ён жыве пастаяннымі ўспамінамі пра першае каханне — Мар’ю Ярмілаву. Яна выйшла за іншага, а пасля і Цюрын сам ажаніўся. Яны бачыліся ўсяго некалькі разоў за жыццё. Асабліва кранальная сцэна апошняй сустрэчы Піліпа і Мар’і. Колькі пяшчоты ў іх словах, рухах, дотыках, спачування, шкадавання аб незваротным! І вось лёс карае Піліпа за дурны малады ўчынак: ён бачыць, як Павел — муж Мар’і — вязе былую каханую ў апошні шлях... Пятро Ламан вельмі дакладна перадае вялікую ўнутраную драму свайго героя. У нейкія моманты ён імкнецца апраўдаць сябе, абвінаваціць Паўла ва ўсім, але ўзнікае адчуванне, што тым самым ён імкнецца заглушыць свой душэўны боль. Час раскідваць камяні, час іх збіраць...

Самая значная і найбольш удалая работа апошняга часу — гэта, безумоўна, Марцін Уэлер з трагікамедыі «Гульня ў джын». Яго герой — у мінулым паспяховы бізнесмен, якому здрадзілі партнёры. У доме для састарэлых ён выпадкова знаёміцца з Фонсіяй Дорсі — такой жа адзінокай істотай. У дваіх супрацьлеглых па характары людзей — усё ў мінулым, і аб’ядноўвае іх толькі адсутнасць будучыні. У нейкі момант гульня ў джын, простыя лекі ад маркоты робяцца для іх сэнсам і нават метафарай жыцця. Ламан вядзе сваю ролю ў мяккай далікатнай манеры. У ім нішто не нагадвае нягодніка альбо брутальнага хама. Нават у тых сцэнах, дзе персанаж сварыцца з партнёркай, гэта адбываецца неяк па-дзіцячы непасрэдна: ён хутка страчвае раўнавагу і гэтак жа хутка жадае прымірэння. Аднак не хавае, на чым грунтуецца яго выбрыкі, — ён не можа

дапусціць жаночай перавагі, бо гэта ўціскае ягонае пачуццё мужчынскай годнасці. Выйгрыш у гульні, які так і не адбыўся, — гэта пэўны, хоць і нікчэмны спосаб апраўдаць сваё жыццё, ужо дашчэнту прайграннае. Адсюль такая апантанасць, такая заўзятасць.

Спектакль «Гульня ў джын» быў паказаны на VIII Міжнародным тэатральным фестывалі «Смаленскі каўчэг» у 2022 годзе і стаў лаўрэатам у намінацыі «Найлепшы спектакль малой формы», а таксама на VII Міжнародным фестывалі «Пагаворым пра каханне» ў Новашахцінску (2023 год): акцёр разам з Анжалікай Баркоўскай атрымаў спецыяльны дыплом у намінацыі «Найлепшы дуэт».

Сёння Пятро Ламан — адзін з самых запатрабаваных акцёраў коласаўскай трупы. Хочацца верыць, што ў яго наперадзе не меней яркай работы, здольныя ўпрыгожыць мастацкую палітру беларускага сцэнічнага мастацтва.

Юрый ІВАНОЎСКІ, літаратурны рэдактар тэатра імя Якуба Коласа, тэатразнаўца

Фота з архіва НАДТ імя Якуба Коласа